

Starinske stvari.

0 simboličnem pomenu sokola.

„Južnemu sokolu“

spisal in posvetil Dav. Terstenjak.

Sokol, sanskritski *çâkhuna*, je simbol solnčni in v indiškem basnoslovju in božanstvu luči: *Açvinaû* = equites, jahača, se velita: sokola (*Rigveda I, 117, 118*).

Vzrok tega simbola prav umno razlaga učeni Prichard: „Als Ursache, welche man angibt, warum der Falke (auch: Habicht, Sperber, Geier, Weihe u. s. w.) den egyptischen Sonnengöttern Horus und Osiris geweiht gewesen, gründet sich auf die Beobachtung des kühnen Fluges, den dieser Vogel gegen die Sonne nimmt, ohne durch deren Strahlen verblendet zu werden“ (Darstellung der egyptischen Mythol. deutsch von Haymann II, 270). V neki iztočni pesmi primerja na čistini (im Freien) stoječ lovec izhajajoče solnce: sokolu. (*Creuzer Symb. 3. Aufl. I. zv. str. 221*). Iz bistrega pogleda sokolovega se dá razložiti prilika pri Evsebiju (*Praep. Evang. I, 10*): „Bog ima glavo sokolovo“, ker, kakor sokol, iz največje višine zagleda reči in stvari v globočini, tako Bog vidi vse z visokih nebes v globočinah zemeljskih.

Posebno svet je bil sokol Egipčanom; kdor je sokola ubil, je bil na smrt kaznovan; sokol je bil tempeljska žival; francozki učenjaki so našli kamnitne posode, v katerih so sokoli bili hranjeni. (*Descrip. de l' Egypt. antiq. Vol. I. p. 32.*)

Od kvadrata oklenjeni sokol je bil simbol boginje egiptovske Athor, katero Fritsch tolmači z: „das absolute Sein“ (*Entzifferung der egypt. Hieroglyphen, Leipzig 1828 stran 22*). Tudi v germanski mitologiji je bil sokol simbol solnca, ker Freya, sestra solnčnega boga Freyra, ima sokolovo srajco: „fjadrhamr“ (*Mannhardt „Germ. Myth.“ str. 22*).

Ravno tako je v slovanski mitologiji sokol bil solnčni simbol, in sokole, kakor tudi kregulje (Sperber) so gojili v svetih, bogovom posvečenih logih (*Kralodvorsk. rokop. ed. Svoboda, str. 73, 81*). V srbskih narodnih pesmih se junaki pogostoma imenujejo: sokoli, posebno: Jug Bagdan z deveterimi svojimi sini: Jugoviči, ki so padli na Kosovem polji.

Pa tudi jastreb (Habicht) in njegov manji rod: kregulj (Sperber) sta bila solncu posvečena ptiča, in sicer pri Egipčanih (*Jablonski „Panth. Aegypt.“ P. 1. lib. 2. cap. 2*); Grki so ga celó imenovali „*isqaš*“ — svetec, — je bil atribut solnčnega boga Apolona.

Egipčani so glavam svojih božanstev pridevali peroti jastrebove, pri Homeru (*Odyss. XV. 526*) pa se jastreb tudi veli: bistri posel Apolonov. Ravno tako je pri Persih jastreb bil simbol solnčnega božanstva Mitrasa, in v skrivnosti službe in častja mitrovega vpeljani udje so se veleli: jastrebi.

Jastreb (asturus) se veli po latinskem tudi accipiter = *ἀκίπτερον* = sansk.: *açúptara* — berzopterec — bistroperec, Schnellflieger.

Pri Slovanih je bil posebno kragulj (asturus nisus, Sperber) po ruski: kopčik (primeri slovenski skopec, vultur, Geier) češčen.

Ravno tako je kanja (vultur, Geier), sansk. *çena* (staroslov. *çhъz* — somp — sôp) novoslov. tudi: véliki skopec, imenovan, bil simbol solnčnih božanstev. Egipčani so mislili, da med konjuhi ni samcev, temuč, da so same samice, ktere iztočni veter obrodoviti. Zato je kanja postala v egipški hieroglifiki simbol matere (*Horapollo, Hierogl. I, 11*), in je bila posvečena „Neithi“ — boginji življenja, katero so si

predstavljali s kanjino glavo. Je li ne opominjajo slovenska poznamovanja: skopec, kopček, na enako vero tudi pri Slovanih? Saj skopec, kopček pomenja: der durchstochene, verschnittene, za to se tudi kastrun (castratus) veli skopec nemški: Widder, kar po Grimmu izrazuje: „der durchstochene, verschnittene.“

V indijski mitologiji je kanja tudi solnčni simbol, in solnce se v Vedah naravnost veli: „çena“ = kanja (*Weber „Indische Literaturgeschichte“ 195*).

Gori smo čuli, da samica kanja je pri Egipčanih bila simbol matere, ravno tako v indijskih povestih vidimo *çakhunas* = sokole službo mater opravljati in braniti v puščavi novorojenega deteta (*Jolowicz „der poet. Orient“ str. 147. „Geburt der Sakuntala*).

Na retranskih spomenicih nahajamo na darilni skledi solnčnega boga Radegosta: kronanega jastreba (*Masch, fig. 46.*) na drugi skledi (fig. 44) zopet tega ptiča z runskim napisom: „Radegast tič.“

Ravno tako ima solnčni bog Nimis = Names, Namoš, Weidengott, Apollo *νομιος* na vampu jastreba ali sokola (*Masch, fig. 7.*) — dokazov dovolj, da ti ptiči so tudi v slovanski mitologiji imeli svoje mesto in češčenje. (Dal. prih.)

Kratkočasno berilo.

Spomini na deda.

Pravljice in povesti iz slovenskega naroda.

Spisal J. Zavojšček.

Jama, po kateri se pride na drugi svet.

Dolgo sem izpraševal, kedaj se bo djalo na sv. Bernarda dan. Ded so mi namreč obetali, da bode tačas v Zatičini semenj, in da mi bodo klobuček kupili. Oj, kako sem bil norostno vesel, ko je prišel sv. Bernard! Ne samo zavoljo tega, ker so mi djali, da mi bodo kupili klobuk, tak, da bode imel kitast motvoz z lepimi bingeljci, temuč zato, ker so mi bili tudi obljubili pokazati véliki grad, kjer so njega dni stanovali menihi.

Precej dolgo se hodi od mojega doma do Zatičine, in sicer tako dolgo, kakor od Zatičine do doma. Na tem dolgem potu so mi povedali ded marsikaj. Ko sva šla memo znamenja pri cesti, kazali so mi, da ima lentám zlodej zaklad spravljen poldeveto brazdo globoko, kterege so nekđaj ljudje pred turškimi tolovaji skrili; tam sem moral gledati spuščast kamen, kamor hodi bojè sam hudič koso klepat; tam je bil zopet prelaz, na katerem so (ded) bili gredé sè sv. Kuma opešali; tam sva šla zopet memo krème, kjer so nekđaj gredé iz Bučke morali sivemu juncu, ki ni že mogel nog prestavljati, vina in kruha kupiti — „šencana buša hrvaška, mar bi bil jaz vino sam izpil“; tam so mi zopet kazali tiste tri hraste, kjer so nekđaj ob eni čez polnoči sove oponašali itd.

Ko prideva že blizo Zatičine, mi kažejo ded s tršlikovko: „Lej tam-le na strani, le-una vas je véliko Črnelo. Njega dni je bila velika kuga po svetu; črna kuga se ji je reklo. Tačas je bilo v Črnelem hudo, da Bog nas varuj. Nek vaščan je bil — ne vem kako so mu že rekli, „treska“ — ta je bil prvi zanesel kugo v naše kraje, kupčevaje daleč po svetu. V Črnelem ni bil še nihče za kugo bolán. Zberó se Črnelci in pravijo: „Pomrli bomo; naši sosedje imajo že vsi kugo, ki jo je oni prinesel iz tujega, in preden bo osem in štirideset ur, bomo jo že mi imeli. Dajmo, zagravimo si vas okoli in okoli, da ne bo mogel nihče iz vasi, nihče v vas. Tako se ubranimo črni kugi. Kadar bo minula, odpremo zopet vas, da bodo hodili drugi noter, mi pa vèn“.

pozno in da tej poslednji se pravi tudi „štajarska“ detelja, menda zato, ker so je izprva največ na Štajarskem sejali. Od naših bratov na Štajarskem sem prepričan, da pustijo radi vsakemu svoje in da nočejo, da se naša rudeča detelja njih detelja imenuje; le našim trgovcem ni mar za slavno ime domače, če le bankovci njim tekó v žep. Združite saj oboje: barantajte srečno, pa dajte detelji naši ime, ki ji gré: „kranjska rudeča detelja“ (krainischer rother Kleesame)!

Drugo besedo pa do vas, kranjski kmetje! Opušтите nekatere napake, da bo vaše blago še bolj slovelo. Ena je, da ne izčistite popolnoma semena; brž ko ne, mislite tudi pléve za seme prodati! Druga je, da nekteri sleparno mešajo med seme črnega drobne peska ali pa prosa. Kaj mislite, da izveden trgovec ne zapazi te goljufije? Tudi imajo nekteri navado, da seme predkupcem na njivi že v mešičih prodajó; ali mislite, da predkupec nima istega dela z mlatvo itd. kakor vi, ali da mu ga kdo zastonj opravi?

Gospodarji, zapomnite si te moje svete, in prepričali se bote, da sem govoril le za vaš dobiček in za dobro ime naše domovine! Jože Plavež.

O goveji kugi na dalje.

Na Kranjskem je za zdaj goveje in ovčje kuge zopet popolnoma konec. Al naši sosedje Hrvatje je imajo še zmiraj dosti.

Po naznanilu c. k. deželnega poglavarstva tržaškega od 12. t. m. okraj Puljski (Pola) v Istri še ni brez ovčje kuge, zato naj se gospodarji kranjski iz bistriškega in loškega kantona, kateri čez zimo gonijo ovce v Istro, varujejo, da ne pride njih drobnica v kužni puljski okraj in jim ne pocepa.

Na gornjem Štajarskem kuge še niso zatrli v Kindberški okolici in Bruku.

Po dopisu c. kr. zagrebškega poglavarstva od 10. t. m. se je goveja kuga v zagrebški županiji proti zahodu in izhodu zopet razširila in na novo se v 11 selih prikazala, pa tudi v enem selu reške in v 4 selih požeške županije. V Sisku in Čeglji je bila že potihnila, pa se je zopet pričela; vendar ni več tako huda kakor je izprva bila.

V vojaški Granici po naznanilu c. kr. general-komande od 10. okt. odjenjuje kuga v vseh polkovinah razun gradiškanske, kjer je po poslednjem 10dnevem raportu 800 goved na novo zbolelo.

Na Turškem v Bosni je tudi kuge manj v izhodnih nahijah, al toliko huje je v zahodnih krajih goveja in ovčja kuga. — V sami tuzlaski kaimakamii je blizo 72.000 glav poginilo, večidel goved, pa tudi kónj in prešičev; pa ta kuga je črm (bolezen na vranci); bojé se pa v teh krajih tudi, da ne bi se začela med ljudmi kolera, legar in črna pika.

Nova postava

zastran opravljanja stroškov za popravo in zdržanje katoliških cerkev in duhovniških poslopij, potem za pripravo cerkvenih potreb.

Veljavna za deželo kranjsko.

(Konec.)

§. 15. K tej obravnavi se imajo povabiti o pravem času tisti, kateri so dolžni pripomagati s tem pristavkom, da, če ne pridejo, se bo to imelo, kakor da v namenjeno stavbo dovolijo, in so zavezani pripomagati, kar na nje pride. Patron ima pravico k obravnavi poslati tudi namestnika, ki je za to posebno pooblasten.

§. 16. Pri obravnavi naj se natanko prevdari po-

treba stavb, stavbeni načrt in prevdarek stroškov, potem koliko in kako bodo pripomočki (konkurenti) plačevali ali pripomagali itd., in če je mogoče, naj se to ustanovi po dogovoru.

§. 17. Rešenje te obravnave kakor tudi razsodba katicih ugovorov pada pod politiško gosposko, ktera ne zavira pravnega teka po postavi.

§. 18. Kadar je veljavno dognana obravnava zastran pripomočkov, naj se povabijo od politiške gosposke k pripomoči zavezani, oziroma njih namestniki, da izvolijo stavbeni odbor. Ta odbor mora imeti pet odbornikov (udov).

Cerkveni prebendar, patron ali njegov pooblastenec sta po postavi poklicana v odbor, če pred volitvijo izrečeta, da bota pristopila; kolikor se še ozirama na ta izrek potrebuje k polnemu številu odbornikov, se jih izvoli izmed konkurentov z nadpolovično večino glasov.

Odbor prevzame vodstvo, izpeljavo in zarajtovanje stavbe. Vsi odborniki morajo to opravilo oskrbovati brez plačila, samo stroški, ki so jih imeli v gotovem denarji pri tem opravilu, se jim povračujejo.

§. 19. Stavbeni odbor je v svojem področji (obsežku delavnosti) sklepajoči in čuvajoči organ, toda njega vežejo odločbe pravno-veljavne konkurenčne obravnave, kar zadeva način stavbe, stroške, tirjatvo pripomočkov v denarji in naturi itd.

Njegovi sklepi se delajo z nadpolovično večino glasov, oni so vezani za vse pripomočnike (konkurente), in se spolnujejo po politiški poti. Kake ugovore ali pritožbe imajo razsoditi politiške gosposke.

§. 20. Odbor izvoli izmed svojih odbornikov prvaka za izpolnivca. Ta zastopa (izpolnuje) odbor pri vnanjih opravilih, njemu je izročena denarnica (kasa), pri kateri ima sozaklep (drugi ključ) drugih odbornikov eden, on mora vsako leto račun dajati odboru in po dovršeni stavbi tudi končni račun od vseh prihodkov in stroškov.

Ta račun imajo odborniki reševati, tako da je eden porok za vse in vsi za enega, potem naznanijo to pripomočnikom s tem pristavkom, da utegnejo storjeni stavbeni račun pri cerkvenem prebendarju pregledati, in če se jim manjkljiv zdi, v treh mescih, potem ko se jim je bilo to naznanilo, se pritožiti po teku politiških pravn, sicer bi se imel račun za potrjenega.

§. 21. Vsi ukazi, ki zadevajo predmet te postave, ostanejo v veljavi, na koliko jih ne zadene po tej postavi prememba.

Na Dunaji 20. julija 1863.

Franc Jožef s. r.

Nadvojvoda Rainer s. r.

Schmerling s. r.

Po najvišem povelji:

Vitez Schurda s. r.

Starinske stvari.

O simboličnem pomenu sokola.

„Južnemu sokolu“

spisal in posvetil Dav. Terstenjak.

(Dalje in konec.)

Podajmo se sedaj nad spomenike slovensko-rimske nekdanjega Norika in Panonije.

Na kamnu, najdenem v Adrijah, vidimo kronanega jastreba ravno tako kakor na darilni skledi Radogostovi. Pod jastrebom se vidi kroglja — podoba zemlje, iz ktere raste sedmero leljinih peres; vidita se tudi dva bršlinova listka, — simbola mokrote, ljubezni in veselja — združenje solnca z zemljo. — Zlomek rimskega napisa se glasi: M. MENELA ... L. VCLA ... IIXX (*Muchar: „Gesch. der Steierm. I. Band, Tafel I., fig. I.*) Na egersdorfskem

kamnu pa se poleg krilatega mladenča (jarosolnce) vidi rep sokolov; razun teh podobščin na tem kamnu zopet vidiš: bršlin — simbol veselja, življenja in zdravja, in pa steber v palmino skorjo oblečen. Tudi indijska solnčna bogova Rama = Raduh Radolj imata palmo za atribut (*Muchar l. c. fig. 4.*).

Na enem kamnu, hranjenem v graškem Ivaneji, vidiš sokola ali jastreba z razpetima perotnicama, pod njim bradatega možaka (letno junaško solnce) z bodežem v desnici; na prsih lahko vidiš ploščo, na kateri je obražena solnčna glava, na hrbtu pa škit. Solnčna glava, bodež in škit, zopet potrjujejo, da ta podoba predstavlja solnčnega boga (*Muchar, Taf. 16. fig. 45.*).

Razun tega nahajamo posamezne dele teh ptičev, kakor: kljune in peroti, združene ali z možkimi podobami ali pa — s psom. Pes (Bullenbeisser) je bil atribut solnčnega boga v slovanski mitologiji in sicer ponočnega in zimskega solnca — Černoboga; zato psa najdeš na darilni skledi Radogostovi in med retranskimi spomenici vidiš psa, kateri ima napis: Černobog pas.

Na sekovskem kamnu vidiš psa z jastrebovim kljunom v družbi bršlina in drugih solncu posvečenih ptičev (*Muchar, l. c. Taf. XII. fig. 7.*); na štraskem spomeniku dva psa z jastrebovima perotnicama in kljunoma v družbi levov, solnčnih simbolov. Zraven je še obražen pes (Bullenbeisser), kateri z eno tace se dotika „urne“. Slovenski imeni na tem kamnu ste: Lap in Jentumar, — spomni se domačih Lapov in Jetmarov. (Sliko to hranujem v svoji mapi). Dalje najdeš na sekovskem kamnu ribo z jastrebovim vratom in kljunom in levovima tacama, nad to podobščino pa solnčno glavo (*Muchar, l. c. Taf. XI. fig. XXII, 3.*), na graškem spomeniku ribi pliskavici (delfina) z jastrebovima kljunoma v družbi solnčne glave (*Muchar, l. c. Taf. IV. fig. 8. 2.*)

Znano je, da je Kollar našel med retranskimi maliki Radegasta z bikovo glavo končajočo se v pliskavico*), da je solnčni bog Kroto = Kart, Krt stal na ribi ukunu (Barsch), ktero tudi pogostoma nahajaš na slovensko-rimskih spomenicah, kakor tudi ime Ukun na celjskih kamnih.

V slovanski mitologiji zmirom nahajamo častje solnčno, ozko združeno s častjem vode, zato so solnčni simboli združeni s simboli vode.

Sokol, jastreb, kanja, kragulj so toraj tudi v slovanski mitologiji solnčni simboli bili.

Da pa kdo kje ne bi rekel: „to ni izključljivo slovanska simbolika“, ta naj dokaže, je li se v kakošnem mitu starega sveta najde zaveza teh ptičev s psom in kačo (*glej: Muchar l. c. Taf. 7. fig. 13.*)? Le edino v severnoslovanski mitologiji najdemo psa kot atribut solnčnega boga Horsa, Hersa in Černoboga, — tam je kača tudi simbol duše umrlega, čez ktero gospodari polnočni in zimski solnčni bog; zato nahajamo na norenskih spomenicah kačo s kljunom jastreba in psa z jastrebovima perotnicama in kljunom tudi v družbi „urne“.

Vse učene starinoslovce pozovem: naj mi kaj sličnega pokažejo v grški, rimski ali keltski umetnosti in verskih spomenicah teh narodov. Zastonj se bodo trudili, in spoznati bodo morali, da le edino slovansko basnoslovje ima ključ do simbolike na norenskih in panskih spomenicah.

Naj še razložim en spominek. Na sekovskem kamnu (*Muchar, l. c. Taf. 14. fig. 27*) vidiš solnčnega boga mladenča sedečega na beršlinovem deblu; v desnici

drži kotlič, iz kterega jastreb pije. Znano je, da so stari Slovani iz letanja teh ptičev tudi prerokovali, zato so se auguri (za: aviguri, iz avis, in gario) pri starih Čehih veleli: ptakopravci. Bog prerokovanja pa je bil solnčni bog, zato božanstvo s tremi glavami (Triglav, Trojan) na retranskih spomenicah ima napis: Vidha, (der Seher). O solnčnem bogu Svetovitu stari letopisci očitno pišejo, da so duhovni tega božanstva o prazniku njegovem nosili kotlič, iz kterih so dobro ali zelo prerokovali (*„Hist. ep. Cam. ed. Ludewig“ str. 510*). Jastreb, iz kotliča pijoč, si toraj pribavlja od boga solnčnega prerokovavno moč.

Na norenskih spomenicah sem našel več solnčnih podobščin s kotlič ali na ramah ali v rokah; vendar o simboličnem pomenu bokala, žmula, kotliča hočem poseben članek napisati.

Slovstvene stvari.

Pisava priimkov.

(Konec.)

Šole, ktere tako spakujejo imena svojih učencev, pač ne pomislijo, kolikanj se s tem sramoté pred občinstvom, ki ogleduje in pretresuje te njih pravopisne zblodve — kakor nalašč na ogled razstavljené po letnikih. K spoznavi teh napak ni treba velike učenosti; kdor zná le brati, ter dobro loči črke in po njih zaznamovane glase, zapazi jih koj na prvi pogled. Že dober abecedar vé, da Schushek se nikdar ne bere, kakor bi se imel brati: Žužek, in Crusiz se ne bere Krušič, in tako še stotine družih. Toraj zamore že abecedar kaj pravega umeti in soditi o pravopisni učenosti svojega učnika, pa tudi še „profesorjev“ viših šol. — Kaj pa si mora o ti učenosti misliti še le zveden sodnik pisave, kadar vidi ravno tiste imena — pisane v enem imenku: Bosig, Cogniz, Oru, Velicogna — v drugem pa: Boschitsch, Konitz, Oru, Velikonia, — in v tretjem: Božič, Konjic, Orel, Velikonja! Ali ni to smešno in vse tako, kakor bi vsak teh imenovancev imel troj obraz?! Je li potem čuda, da se po slovesni razdelitvi šolskih daril in letnikov kterikrat slišijo že šolarčki, komaj po vatel visoki, kričati javno po ulicah: Lej lej, Mihec, naš „profesor“ pa ne zná še mojega imena pisati! — lej, Jurče, tvojega tudi ne! — Ali bi ne bilo modreje, in očitna potreba, da bi se tako učeni šolski možje kterikrat med sabo posvetovali o imenskem pravopisu, ter izmed toliko in tolikterih svojih medletnih „konferencij“ saj eno porabili v pretres in določbo enakošne, pa se vé da tudi pravilne pisave učenskih — in ne škodovalo bi tudi učeniških imen vseh učilišnih razredov? Najpripravnejši čas za ta namen bil bi koj začetek vsacega šolskega leta, da bi se ta pisava določila še pred vpisovanjem učencev v imenke tako posamnih razredov (katalogov), kakor še posebno v občnega (Grundbuch) za celo učilišče — toliko bolj, ker iz tega se mnogokrat še čez več let terjajo šolske spričala, in je toraj na pravilni pisavi imen veliko ležeče. In ali ne terja že previdnost in čast učilišča, da se ta pisava skupno in natanko pregleda, in če je kje treba, popravi saj konec leta — v imenkah pripravljenih za natis, preden se po tem priobčijo celemu svetu? — Toda presramotno bi bilo za tako učene gospode, se posvetovati o golih abecedarijah; častneje je, po tacih pisavnih „pošastih“ in „babilonskih“ zblodvah, kakoršnih so „Novice“ že mnogo priobčile iz različnih letnikov, razkazovati celemu svetu svojo gorostasno nevednost že tudi v golih abecedarijah!?

*) Zato na koroških kamnih nahajaš ribo pliskavico z bikovo glavo in jastrebovima perotnicama. Pis.